

IME ΣΑΠΦΩ U SRPSKO-HRVATSKOM LIKU

Eolsko ime „desete muze“ Ψάπφω, sačuvano u atičkom liku Σαπφώ, doživjelo je u našem jeziku, kao i drugdje u Slavena, rđavu sudbinu, da se u liku *Sapfo* ili *Sapfa* piše djelomično nepravilno, a kako se radi općenito o fonetičkom načinu pisanja, nepravilno se i izgovara. Riječ je o glasovnom skupu *pf*, neobičnom za naš izgovor, koji skup treba ovdje da stoji u zamjenu za izvorno *πφ*: grč. Σαπφώ, lat. *Sappho*.

U grčkom se, kako je poznato, skupom *πφ* označivala geminacija labijalne aspirate *φ* (fon. [ph]), kao što su se i druge dvije aspirate, dentalna *θ* (fon. [th]) i velarna *χ* (fon. [kh]), kad su bile geminirane, bilježile analogno: *τθ* odnosno *κχ*. U imenu, o kojem je ovdje riječ, geminacija se opravdava kao spontana pojava u okviru ekspresivnih sredstava pučko-govornoga jezika: Σαπφώ je u stvari hipokoristički oblik ženskoga imena¹).

Grčke su aspirate i u latinskom čuvala isprva svoju fonetičku vrijednost. Tako je onda bilo i s aspiratom *φ*, koja se razlikovala i izgovorom i u pismu od domaćega spiranta *f*, pa se bilježila ili učeno kao *ph* ili pučki — bez aspiracije — kao *p*; na pr. prema grč. ἀμφορεύς „dvouhi vrč“ imamo u lat. *amphora* odnosno *ampulla*. Ali poslije, na početku carskoga doba, kad se grčko *φ* razvilo u spirant i sastalo u izgovoru s latinskim *f*, počeo se i skup *ph* u riječima grčkoga podrijetla izgovarati kao [f]²). Odatle je *ph* s istom glasovnom vrijednošću prešlo i u evropske jezike, gdje se onda pravopisno počelo različito tretirati: u jezicima, koji riječi stranoga postanja pišu u izvornom liku, *ph* se zadržalo, a u onima, gdje je pretego fonetički način pisanja takvih riječi, ono je zamijenjeno sa *f*. Tako se, na primjer, prema grč. Σοφία ili στροφή i lat. *Sophia* ili *strophæ* piše: franc. *Sophie*, *strophe*, njem. *Sophie*, *Strophe*, i t. d., a tal. *Sofia*, *strofa*.

Ako je u grčkome stajalo geminirano *φ*, t. j. *πφ* (mj. *φφ*), onda se u latinskom, dosljedno tome, pisalo *pph* (mj. *phph*), a u evropskim jezicima također ili izvorno *pph* ili fonetičko *ff*. Tako prema grč. σάπφειρος

¹) Isp. o tome, pored ostaloga, E. Schwyzer, *Griechische Grammatik I*, München 1953, 315 i M. Lejeune, *Traité de phonétique grecque*, Paris 1955, 61 i d. — S obzirom na nesiguran *etymon* imena ne zna se pouzdano, koji se od dva sačuvana lika, Σαπφώ ili Ψάπφω, ima smatrati osnovnim: nekada se polazilo od prvoga, pri čemu se drugi tumačio kao izveden (v. H. Stephanus, *Thesaurus Graecae linguae* s. v.), a danas se prvi izvodi disimilacijom iz drugoga (v. Schwyzer, *Grammatik*, 260).

²) U kasno se doba već i pisalo *f* mj. *ph*; isp. *Appendix Probi*, 192: strofa non stropa, 227: amfora non ampورا —, gdje alternacija *f/p* svjedoči o razlici između učenoga i pučkoga izgovora.

i lat. *sapphirus* „safir“ imamo: engl. *sapphire* (njem. i franc. bez geminacije *Saphir* odnosno *sapphire*), a tal. *saffiro* ili *zaffiro* (šp. *safiro* također bez geminacije). I mi govorimo i pišemo naprosto, i sasvim pravilno, *safir*, t. j. uz zamjenu *f* za *ph* i bez geminacije, čime — kao i inače — brišemo ujedno i trag grčko-latinskoga podrijetla riječi.

No u slučaju imena *Sappho* postupamo, i bez valjanih razloga, drukčije. Tu pišemo *i*, nažalost, mučimo se i govoriti *Sapfo* ili *Sapfa*, iako je to ime — s obzirom na prisutnost geminirane aspirate — sasvim analogno riječi *safir*.

To će reći, da bi i naše ime trebalo da glasi *Safo* ili *Safa*³⁾.

Nastaje pitanje: kako je došlo do grafije *Sapfo* ili *Sapfa*, gdje smo dobili skup *pf*, tuđ ne samo grčkome nego i našem glasovnom sistemu? Takav se skup (ili, u africiranom obliku — glas) ne čuje u tom imenu, osim u jednom slučaju, ni u evropskim jezicima, koji na tome mjestu imaju odreda izgovor sa [f], dakle spirantski.

Tu treba imati na umu dva razloga, koja su mogla dovesti do navedene grafije:

1. Latinsko-evropski lik *Sappho* nosi u sebi opasnost, da bude — osobito izvan romanskoga područja — prenesen *ad litteram*, t. j. da se transliterira, mjesto da se više ili manje fonetički transkribira, pri čemu činjenica, da se skupom *pph* bilježi geminacija aspirate, pogotovu kad je ova već i prešla u spirant, — može lako izbjeći pažnji.

2. Isti latinsko-evropski lik mogao je napose u njemačkom izgovoru dati povoda, da se ono *pph*, preneseno opet doslovce i analizirano kao *p+f*, shvati kao oznaka za afrikatu [pf], koja se javlja i u domaćim riječima (na pr. *Apfel* i sl.). Stoga nije čudo, što se ime *Sappho* pokolebalo u izgovoru upravo i u prvom redu u njemačkom, gdje je stariji izgovor sa [f] ustupio pred novijim, tobože „pravilnim“ sa [pf]⁴⁾.

U istom smislu i grčki lik Σαπφώ može odvesti na krivi put, pogotovu ako školska gramatika prelazi šutke preko pitanja izgovora geminiranih aspirata⁵⁾.

Da izgovor s afrikatom nije grčki, vidi se i po tome, što se za geminiranu aspiratu već u starini javlja i paralelna grafija sa φ, ili čak sa φ: Σαπφώ ili Σαφώ⁶⁾.

Prema tome, negrčki izgovor s afrikatom, kakav imamo danas, ne može biti ni hrvatski ili srpski. To onda vrijedi i za način pisanja.

Je li naša grafija, koja je uostalom opće-slavenska, nastala pod utjecajem novoga izgovora u njemačkom, ili oboje, i naša grafija i njemački novi izgovor, polaze nezavisno od latinsko-evropskoga lika

³⁾ Mislim, da bi u vezi s time (iako je pitanje nešto drukčije naravi) trebalo revidirati i sadašnju grafiju sa *kh* za grč. *κχ* ili lat. *cch*, na pr. *Bakh* ili *Grakhi*, pa se odlučiti — kao i inače — ili za *k* ili za *h*, jer se i ovdje radi o geminaciji aspirate.

⁴⁾ U starijim izdanjima njemačkih leksikona daje se izgovor sa [f], a u novijima sa [pf].

⁵⁾ Isp. A. Musić, *Grčka gramatika*, Zagreb 1926⁷, 4 i d., gdje se također ne govori o tome.

⁶⁾ H. Stephanus, *Thesaurus*, s. v. — Tek poslije, u bizantsko-grčkom, prevladuje izgovor *ad litteram*.

kao njegova hiperkorektura, — nije lako reći. Ali ako Nijemcima, koji su i inače navikli na afrikatu [pf], takav izgovor uz pravilan način pisanja ne smeta, očito je, da je za nas nezgodan krivi način pisanja, koji povlači za sobom i tuđ izgovor.

Nema, dakle, nikakva razloga, da se lik *Sapfo* ili *Sapfa* smatra pravilnim, iako se već odavna susreće u inače kompetentnim rječnicima⁷⁾, a isto tako i u pravopisu⁸⁾. Naprotiv, lik *Safo* ili *Safa* (kako, uostalom, većina govori, a neki i pišu) ne podnosi prigovora. A ako bi trebalo birati između dva posljednja lika, onda prednost mislim da pripada drugome, koji je morfološki bolje adaptiran⁹⁾.

Što se tiče pridjeva σαπφικός, lat. *sapphicus*, obično i pišemo: *safički*, a tako većinom i govorimo. To je također dokaz u prilog postavci, koja se ovdje brani.

Što je ovdje rečeno za naš, vrijedi *mutatis mutandis* i za druge slavenske jezike (izuzev bugarski, gdje se piše *Сафо*).

Zadar.

M. Kravar.

ZUSAMMENFASSUNG

M. Kravar: DER NAME ΣΑΠΦΩ IN DER SERBO-KROATISCHEN FORM

Der Verfasser behandelt die Frage der Schreibung des Namens Σαπφώ im Serbo-Kroatischen, die heute in der Form *Sapfo* oder *Sapfa* orthographisch fixiert ist. Er stellt fest, daß diese Schreibung, die mit der neueren deutschen Aussprache mit der Affrikate [pf] übereinstimmt, nicht mit der Tatsache rechnet, daß die Gruppe πφ (lat. *pφh*) die Geminatbildung der Aspirate [ph] und nach ihrem Übergang zum Spiranten [f] die Geminatbildung des letzteren bezeichnet.

Es folgt daraus, daß die Schreibung mit *pf*, so wie die deutsche Aussprache mit [pf], eine Hyperkorrektur der Aussprache mit [f] darstellt. Daher sind im Serbo-Kroatischen nur die Formen *Safo* und *Safa* als die richtigen zu betrachten, wobei die zweite, die morphologisch besser adaptiert ist, den Vorzug haben soll.

Was hier vom serbo-kroatischen Gesichtspunkte aus gesagt wird, gilt auch für die anderen slavischen Sprachen, in denen ebenfalls *pf* vorkommt.

⁷⁾ Na pr. u Senčevu grčko-hrvatskom i Divkovićevu latinsko-hrvatskom rječniku.

⁸⁾ U Boranićevu pravopisu (Zagreb 1951¹⁰⁾, na str. 141, stoji samo *Sapfa*, dok Belićev (Beograd 1950), na str. 119 i u rječniku s. v., ima pravilno *Safa*. Sada se nacrt novoga pravopisa u oba izdanja, latiničkom (Zagreb 1958, str. 150) i ćiriličkom (Novi Sad 1958, str. 132) opet bez potrebe vraća na grafiju sa *pf*: *Sapfo* ili *Sapfa*.

⁹⁾ I druga grčka imena iste paradigme preuzimamo većinom s nastavkom -a, na pr. Γοργώ kao *Gorga*, Καλυψώ kao *Kalipsa*, Λητώ kao *Leta* i sl.